



ŞEYH HÂMİD-İ VELÎ (SOMUNCU BABA) VE ONA ATFEDİLEN “ZİKİR RİSÂLESİ” ADLI ESER
SHEIKH HAMID-I VELI (SOMUNCU BABA) AND ATTRIBUTED HIM WORK OF NAMED “DHIKR RI-
SALE”

Dr. Mahmut ULU

Aksaray Valiliği

mahmut.ul@hotmai.com

ORCID No: 0000-0000-0000-000

ÖZET

Adından çok “Somuncu Baba” lakabıyla tanınan Şeyh Hâmid-i Velî, VIII/XIV ve IX/XV. asırda yaşamış sûfilerden biridir. Onun, Anadolu tasavvuf geleneği açısından önemini daha çok halifeleri vasıtasıyla olduğu söylenebilir. Zira o, müstakil bir tarikat kurmamış ancak Anadolu’nun ilk Türk tarikatı kabul edilen Bayrâmiyye’nin kurucusu olan Hacı Bayrâm-ı Velî’yi yetiştirmiştir. Ayrıca, esas itibarıyla müstakil bir tarikat hüviyetinde olmayıp tarikatlarda bir anlayış olarak bulunan “melâmet” anlayışını müstakil bir tarikata dönüştüren silsilenin de öncüsü kabul edilebilir. Bunun yanında Somuncu Baba’nın tesiri sadece halife yetiştirmek şeklinde olmayıp o, aynı zamanda eser telif eden sûfilerdendir. Kendisine atfedilen Silâhü’l-Mürîdîn, Zikir Risâlesi ve Şerhi Hadîs-i Erbaîn isimli üç eser vardır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Zikir Risâlesi, Somuncu Baba’nın tasavvuf ve tarikat anlayışını ortaya koyduğu eseridir denebilir. Nitekim bu eserde, tasavvufî düşünce ve uygulamalarını altı başlık altında ortaya koymuştur. İlk başlıkta zikrin önemi ve zikir konusunda kelime-i tevhidin faziletinden; ikinci başlıkta, kelime-i tevhidin faziletinin nedenlerinden; üçüncü başlıkta, zikrin kısımlarından; dördüncü başlıkta zikrin şartları ve âdâbından; beşinci başlıkta tavsiyelerinden ve hangi zikir ve duaların yapılması gerektiğinden; altıncı başlıkta ise tac ve hırkanın beyanından bahsetmiştir.

ABSTRACT

Sheikh Hamid-i Velî, who is known by the nick-name “Somuncu Baba” rather than his name, He is one of the Sufis who lived in the VIII/XIV and IX/XV th centuries. It can be said that his importance in terms of Anatolian Sufi tradition is mostly through his caliphs. Because he did not establish an independent sect, but he trained Hacı Bayram-ı Velî, the founder of Bayramiyye, which is accepted as the first Turkish sect of Anatolia. In addition, it can be accepted as the pioneer of the lineage that transforms the understanding of "melâmet", which is not an independent sect, but as a joy in sects, into an independent sect. In addition, the influence of Somuncu Baba is not only to train caliphs, but he is also one of the Sufis who wrote works. He has three works: Commentary Hadîs-i Erbaîn, Zikir Risalesi and Silâhü’l-Mürîdîn, which are attributed to him. It can be said that the Dhikr Risalesi, which is the subject of this study, is the work of Somuncu Baba that reveals his understanding of mysticism and sect. As a matter of fact, in this work, he revealed his mystical thoughts and practices under six headings. In the first title, the importance of dhikr and the virtue of kalima-i tawhid about dhikr; in the second title, the reasons for the virtue of the word-i tawhid; in the third title, from the parts of the dhikr; the conditions and manners of dhikr in the fourth title; in the fifth title, from his advice and which dhikr and prayers should be done; In the sixth title, he talked about the declaration of the crown and the cardigan.

Geliş Tarihi:

23.09.2021

Kabul Tarihi:

11.10.2021

Yayın Tarihi:

22.12.2021

Anahtar Kelimeler

Şeyh Hâmid-i Velî
Somuncu Baba
Zikir Risâlesi
Hırka

Keywords

Sheikh Hâmid-i Velî
Somuncu Baba
Dhikr Risâle
Cardigan

<https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.938909>

Ulu, M. (2021). Şeyh Hâmid-i Velî (Somuncu Baba) ve Ona Atfedilen “Zikir Risâlesi” Adlı Eser. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt:11 Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı, 58-75.

GİRİŞ

Somuncu Baba, VIII/XIV. asrın ikinci yarısı ile IX/XV. asrın ilk çeyreğinde yaşamıştır. Somuncu Baba'nın yaşadığı ve faaliyette bulunduğu VIII/XIV-IX/XV. asırlar, kültür ve medeniyet tarihimiz açısından önemli gelişmelerin yaşandığı, bir yandan siyâsî bir yandan dinî-tasavvufî hareketliliğin yoğun bir şekilde görüldüğü dönemlerdir. İşte Somuncu Baba, böylesi iki asra şahit olarak Anadolu tasavvuf anlayışı için önem arzeden şahsiyetlerden biridir. Bahsi geçen asırlardan özellikle IX/XV. asrın en bilindik isimlerinden biri olup bu asrın öne çıkan sûfilerinin bir kısmının tasavvufî düşünce-lerine, doğru-ndan veya dolaylı olarak tesir etmiştir. Somuncu Baba, sayıca az da olsa eser telif eden sûfilerdendir. Kendisine atfedilen üç eser vardır. Bunlar Şerhi Hadîs-i Erbaîn, Zikir Risâlesi ve Silâhü'l-Mürîdîn isimli eserleridir. Somuncu Baba tasavvuf anlayışını, tarikatının âdâb ve erkânına dair düşüncelerini daha çok Zikir Risâlesi adlı eserinde ortaya koymuştur. İşte bu makalede, Somuncu Baba'nın hayatı ve eserleri ana hatlarıyla ele alınacak ve tasavvufî düşüncelerini serdettiği Zikir Risâlesi adlı eseri incelenecektir.

1. Somuncu Baba'nın Hayatı

Daha çok "Somuncu Baba" namıyla bilinen Şeyh Hâmid-i Velî (ö. 815/1412) ile ilgili kaynaklarda, birbirine benzemekle birlikte çok sayıda farklı isim zikredilmiştir. Belgelerin çoğunda adı Şeyh Hâmid veya Şeyh Hâmid-i Velî olarak geçmektedir. (BOA,(1133). İE.EV. 66/7122; BOA.(1133). AE.SAMD. III. 45/4491; BOA. (1210. SB. 1/6) Ancak, hem tabakat kitapları hem de diğer belgelerde geçen Hâmid-i Kayserî, Şeyh Ebu'l-Hamîdüddîn-i Aksarayî, Hamîdüddîn Aksarayî, Hamîd İbni Mu-sa, Hamîdüddîn b. Musa, Ebu Hamîd-i Velî, Şeyh Hâmid-i Velî, Hâmid-i Aksarayî, Somuncu Baba, Ekmekçi Koca isimlerinin tamamı Somuncu Baba hakkında kullanılmıştır. (Lâmîî Çelebi, 2016: 885; Taşköprülüzâde, 2007: 67; Hoca Sadettin, 1979: 2/43; Atâî, 1989: 64; Harîrîzâde (yz), 430: 172a; Sarı Abdullah, 1967: 248; Aynî, 2019: 96; Akgündüz, 2009: 30) Öte yandan o, adından çok "Somuncu Baba" namıyla tanınmıştır. Bunun nedeni, Bursa'da bulunduğu sıralarda "Somunlar müminler, So-munlar müminler." diye-rek ekmek dağıtmasıdır. (Lâmîî Çelebi, 2016: 884; Sarı Abdullah, 1967: 252; Erünsal, 2003: 103, 104).

Somuncu Baba, kaynakların çoğuna göre Kayseri'de 1349 yılında dünyaya gelmiştir. (Lâmîî Çelebi, 2016: 884; Mecdî, 1989: 74; La'lîzâde (yz), 128a; Hoca Sadettin, 1979: 2/79; Dikici, 2017: 15; Özcan, 2011: 3; Başer, 1995: 43; Üşenmez, 2012: 232) Bununla birlikte onun doğum yeri ile ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Abdurrahman el Askerî Mir'âtü'l-Işk isimli eserinde Somuncu Baba'nın Aksaray'da doğduğunu kaydetmiştir. (Erünsal, 2003: 103-104) Onun doğum yerine ilişkin, farklı bir görüş de Şinasi Çoruh'un kayıdır. Ona göre Şeyh Hâmid-i Velî'nin doğum yeri İran'ın Güney Azerbaycan bölgesindeki Hoy şehridir (Çoruh, ? : 111).

Hem ilk tahsilini babasıyla yap-an hem de tasavvuf neşvesini babasından alan Somuncu Baba, (Akgündüz, 2009: 55; Erünsal, 1995: 302) âlim ve arif yönüyle temayüz etmiştir. Mecdî Mehmed Efen-di, onun zâhir ve bâtın ilimlerinin cümlesinde faydalı bir kimse olduğunu kaydetmiştir. (Mecdî, 1989: 74) Aynî ise onun bir ilim tâlibi olduğunu, zamanı en ünlü müderrislerinden okuduğunu ve kitâbi ilimleri elde ettiğini söylemiştir. (Aynî, 2019: 94) Dolayısıyla onun her iki alanda da iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. Temel tahsilini tamamladıktan sonra ilmini ve tasavvufî bilgisini artırmak için Şam'a gitmiş, (Aynî, 2019: 94; Şahin, 2009: (37) 377) Bayezidiyye Hankâhı'nda, Şadiî Rûmî'den ders almıştır. (Taşköprülüzâde, 2007: 35; Müstakimzâde (yz), 3357/1b-2a; Sarı Abdullah, 1967: 248; Akgündüz, 2009: 55) Ancak kaynaklarda, Şam'da kaldığı süre içerisinde aradığı iç huzuru bulamadığı ve bu nedenle bir arayış içinde olduğu belirtilmiştir. Bu arayış neticesinde Erdebil'e gide-rek Safiyyüddîn Erdebili'nin (ö. 735/1334) oğlu Sadreddîn-i Erdebili'ye (ö. 794/1391) varmıştır (Atâî, 1989: 74).

Somuncu Baba, Erdebil'de Sadreddîn Erdebili'nin terbiyesinde sülûkunu tamamladıktan sonra Anadolu'ya halkı irşâd için görevlendirilmiştir. Kayseri'ye gelerek irşâd faaliyetlerine başlayan Somuncu Baba, bu sıralarda Ankara'da müderrislik yapan Numan b. Ahmed'i (Hacı Bayrâm-ı Velî) davet etmiş, bir bayram günü Kayseri'de buluşmuşlardır (Erünsal, 2014: 377; Bayramoğlu, 1989: 1/19). Bir süre sonra 1395 civarında Hacı Bayrâm ile Bursa'ya gitmiştir (Cebecioğlu, 2008: 18). Bursa'da Ulu

Cami'nin açılışında okuduğu hutbeyle tanınmış, oradan hacca gitmiş, hac dönüşü Aksaray'a yerleşmiştir. Somuncu Baba ömrünün geri kalan kısmını Aksaray'da müridlerinin eğitimiyle meşgul olarak geçirmiştir (Harîrîzâde (yz), 430: 172a; Erünsal, 2003: 202; Aynî, 2019: 97).

Somuncu Baba, muahhar birkaç kaynak (Akgündüz, 2009: 84-88) dışında tarih ve tabakat türü kaynakların hemen tamamının kaydettiğine göre Aksaray'da vefat etmiştir. Kabri Aksaray'da bulunmaktadır. (Lâmiî Çelebi, 2016: 884-885; Taşköprülüzâde, 2007: 67; Hoca Sadettin, 1979: 5/43; Sarı Abdullah, 1967: 252; Bursevî (yz), 230/65b; Bursevî, ?/133; Erünsal, 2003: 202; Çelebi, 2006: 3/262; Aynî, 2019: 97) Arşiv belgelerine bakıldığı zaman yine onun Aksaray'da medfun olduğuna dair kay-naklarda geçen bilgilerin teyit edildiği görülür (BOA (1188), C.EV., 163/8109).

Kemal Ümmî (ö. 879/1475) bir mersiyesinde Somuncu Baba'nın vefat tarihine şu şekilde işaret etmiştir:

“Nebinin hicretinden bil sekiz yüz on beşinci yıl

Berat düninde ol fazıl bu menzilden sefer kıldı.” (Ümmî, (yz), Nu:41, s. 101) Mersiyede Somuncu Baba'nın vefat tarihinin 15 Şaban 815 olduğu açıktır. Aynı tarihi benzer şekilde Hüseyin Vassaf, Sefine'de “Tâc-ı ârifin terkibi târîh-i intikâlleri olan 815/1412'i iş'âr eder.” diyerek zikredilmiştir. (Vassâf, 2006: 2/434) Bahsi geçen hicrî tarihin miladî takvimdeki karşılığı 20 Kasım 1412 tarihidir (Ulu, 2021: (5/1) 138).

2. Somuncu Baba'nın Eserleri

IX/XV. asır Anadolu tasavvuf anlayışının önemli temsilcilerinden olan Somuncu Baba, atmış yılı biraz aşkın süren hayatı boyunca çeşitli ilimleri tahsil etmiş, Kayseri, Aksaray, Şam ve Erdebil'de pek çok ilim ve irfan erbabıyla bir araya gelmiştir. Öyle görünüyor ki o, sahip olduğu ilmi birikimi aktarabilmek için sayıca az da olsa eser telif etmiştir. Eserlerini, tasavvuf lisanıyla yazmış, böylece tasavvufi düşüncelerini ortaya koymuştur. Kendisine atfedilen üç eseri vardır. Bunlar: *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*, (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 569/1, vr. 1-12.) *Zikir Risâlesi* (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2) ve *Silâhü'l-Mürîdîn* isimli eserleridir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 1510) Somuncu Baba'nın hayatını ele alan kaynaklar daha çok eser ismi zikrederek konuya temas etmiştir. Bunun yanında kimi araştırmacılar, bu eserlerle ilgili bazı çalışmalar yapmıştır. Eserleriyle ilgili özet bilgi ve yapılan çalışmalar şu şekildedir:

2.1. Şerhi Hadîs-i Erbaîn:

Şerhi Hadîs-i Erbaîn, Somuncu Baba'nın tasavvufi içerikli, seyr ü sülûkun şartlarını ve yollarını anlatan, ihlas ve samimiyete dayalı kırk hadisi toplayarak “Hisse” başlığıyla değerlendirdiği eseridir. Eserin tespit edilebilmiş on beş nüshası vardır. (Şimşek, 2020: 24-26) *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*'nin ilki Yusuf Hakîki Baba tarafından (Ovacık, 2020: (7/13)/79), ikincisi Hasan b. Muhammed Daredevî tarafından şerh edilmiştir. (Şimşek, 2020: 26) Bu iki şerhin yanında eserin, yedi tercümesi yayınlanmıştır. Bu tercümeler şu şekildedir: Abdülbâki b. Ahmed tarafından yapılan ilk tercüme *İrşâdü'l-Yakîn fi Tercümeti Hadîs-i Erbaîn li-Hzreti eş-Şeyh Ebû Hâmid Hamîdüddîn Musa el-Kayserî el-Aksarâyî* adıyla 1934 tarihinde yapılmıştır. (Şimşek, 2020: 26) Diğeri, Şeyhmus Alkoç tarafından *Tuhfetü'l-İhvân* adıyla (Alkoç, 1977), bir diğeri Ali Rıza Karabulut tarafından *Meşhur Mutasavvıflar* adlı eserinde yer almak kaydıyla (Karabulut, 1994/135-162), bir diğeri Enbiya Yıldırım tarafından *Hamîd-i Velî'nin Kırk Hadis Şerhi* adıyla yapılmıştır. (Yıldırım, 2006: (8/2)/149-165) Beşinci çeviri Hasan Turyan tarafından Somuncu Baba Hayatı Eserleri Görüşleri, adlı eserinde yer almıştır. (Turyan, 2010: 100-144) Altıncı çeviri Mahmut Ulu tarafından yapılmış olup *Şeyh Hâmid-i Veli Somuncu Baba hayatı ve Eserleri* adlı kitapta yer almıştır. (Ulu, 2020: 63-88) Yedinci çeviri ise Selami Şimşek tarafından *Somuncu Baba Hazretlerinin Evrâdı* adlı kitabıyla yapılmıştır. (Şimşek, 2020: 98-125)

2.2. Zikir Risâlesi:

Zikir Risâlesi, bu çalışmanın konusu olup aşağıda etraflıca ele alınacağından burada izah edilmemiştir. Ancak burada sadece eserle ilgili yapılan çalışmalara kısaca değinilecektir. *Zikir Risâlesi* adlı eserin, tespit edebildiğimiz beş çevirisi yapılmıştır. Bu çevirilerden bazıları müstakil kitap olarak yayınlanırken

bazıları bir kitabın bölümü şeklinde bazıları ise bildiri halinde sunumu yapılmak sûretiyle yayınlanmıştır. (Özcan, 2011: 3-63; Şimşek, 2020: 29-31; Ulu, 2020: 87-107; Özkes, 1991: 22-18; Serinsu, 2017: 18-31)

2.3. Silâhü'l-Mürîdîn:

Somuncu Baba'ya atfedilen bir diğer eser, *Silâhü'l-Mürîdîn*'in adlı eserdir. Bu eser bir dua, zikir ve vird risâlesidir. Risâlenin, Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'ye ait *Mecmûatü'l-Ahzâb*'in Şazelî cildinde “*Hâzâ Hüzbü's-Şeyh Hâmîd el-Ârif Kaddesallahu sırrahû ve nefe'anâ bih*” adıyla 306-315. sayfaları arasında yer alan nüsha; Millet Yazma Eserler Ktp., Ali Emîri Arapça, 730/5 numarada 10-14 varakları arasında kayıtlı olan nüsha ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde bulunan “*Evrâd Hâmîdüddîn Hâmîd Aksarâyî*” şeklinde 37307 yer numara ile kayıtlı olan mecmuanın 177b-182b varakları arasında yer alan nüsha olmak üzere tespit edilebilen üç nüshası mevcuttur. (Ulu, 2021: 5(1), 135-146)

Bunlardan *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da yer alan nüsha, metin olarak Ahmed Akgündüz tarafından çevirisi yapılmadan yayınlanmıştır. (Akgündüz, 2009: 445-450) Bu nüshanın ilk Türkçe çevirisi Mahmut Ulu tarafından yapılmıştır. (Ulu, 2015: 111-124) Millet Yazma Eserler Ktp., Ali Emîri Arapça, 730/5 numarada 10-14 varakları arasında yer alan nüshanın metni, çevirisi yapılmadan Recep Dikici tarafından yayınlanmıştır. (Dikici, 2017: 34-43) Bu nüsha, Selami Şimşek tarafından hem Arapçasına hem okunuşuna yer verilmek sûretiyle çevrilmiştir. (Şimşek, 2020: 41-76) Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde bulunan, 37307 yer numara ile kayıtlı olan mecmuanın 177b-182b varakları arasında yer alan nüsha ise henüz yayınlanmamıştır. Ayrıca Somuncu Baba'ya ait olduğu düşünülen bu eserin *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da yer alan nüshası Mahmut Ulu tarafından bir makalede incelenerek yayınlanmıştır. (Ulu, 2021: 5(1), 135-146)

Kimi kaynaklarda Somuncu Baba'ya ait olduğu belirtilen iki tane şiir vardır. “Biz ol uşşâk-ı serbazüz” ve “Senden dolu iki cihan” mısralarıyla başlayan şiirleri yine tasavvuf içerikli olup, onun melâmet anlayışını yansıtır tarzdadır. (Ergun, 1938: 179-180; Başer, 1995: 25; Şimşek: 2020: 33-34)

3. Zikir Risâlesi

Zikir Risâlesi, Somuncu Baba'ya atfedilen ve bu atf kabul edildiği takdirde, onun tasavvuf ve tarikat anlayışını en geniş manada gösteren eserdir, denebilir. Dili Arapça olan eserin şu ana kadar tespit edilen üç nüshası vardır. İlki Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi nüshası ki bulunduğu nüshanın 270b-273b varakları arasında yer almaktadır. Başında “Risâle li Kutbi'l- Arif ve'l-Âlim eş-Şeyh Hâmîd Aksarâyî” ibaresi bulunan bu nüsha *Zikir Risâlesi*'nin en eski nüshası olup 1166/1753 tarihinde Abdurrahman b. Şeyh Sadreddîn b. Sultan tarafından istinsah edilmiştir. (Akgündüz, 2009: 79) Diğer Osman Hulûsi Efendi Vakfı özel kütüphanesi nüshasıdır. Bu nüsha 1232/1816 tarihinde, Aksaraylı Seyyid Hacı Hasan oğlu İbrahim Uluborlu tarafından istinsah edilmiştir. (Serinsu, 2017: 31) Üçüncü nüsha ise Manisa İl Hlk. Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, 81/2 numarada kayıtlı nüshadır. Biz bu çalışmada Manisa İl Hlk. Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, 81/2 numarada kayıtlı nüshayı esas aldık.

İncelemeye esas aldığımız *Zikir Risâlesi* beş varaklık (on sayfa), sayfa içeriği 23 satırdan müteşekkil nesih hattıyla yazılmış hacim olarak küçük bir eserdir. Bu nüshanın bir ketebesini bulunmamaktadır. Bu nedenle ne zaman telif edildiği ve müellife nisbeti hususları bu nüsha bağlamında muğlaktır. Bununla birlikte eserin hemen başında “*Hâzâ Risâle-i Hâmîd-i Velî Aksarâyî*” ifadesi yer almaktadır. Eserin bir diğer nüshası olan Osman Hulûsi Efendi Vakfı özel kütüphanesi nüshası - ki içerik olarak hemen hemen aynı - ketebe bulunmakta olup yukarıda değinildiği gibi istinsah tarihi 1232/1816; müstensihisi ise Aksaraylı Seyyid Hacı Hasan oğlu İbrahim Uluborlu olarak kaydedilmiştir. Eserin hemen başındaki isim ve bu nüshadaki ketebe kaydı *Zikir Risâlesi*'nin Somuncu Baba'ya aidiyetine dair önemli birer veri olsa da tereddütleri ortadan kaldırır mahiyette değildir. Bununla birlikte eserin herhangi bir kaynakta farklı müelliflere atfedilmemiş olması şimdilik Somuncu Baba'ya ait olabileceği kanaatini pekiştirmektedir. Bu nedenle çalışmada bu eser Somuncu Baba'ya ait gibi görülerek bir değerlendirme yapılmıştır.

Nitelik olarak hacimli bir eser olmasa da Somuncu Baba'nın tarikat anlayışını yansıttığını düşündüğümüz bu eserin muhteva analizine önem veriyoruz. Nitekim müellif bu eserinde, tasavvufî düşüncelerini altı başlık altında toplayarak şu konulara değinmiştir: İlk başlıkta zikrin önemi ve zikir konusunda kelime-i tevhidin faziletinden; ikinci başlıkta, kelime-i tevhidin faziletinin nedenlerinden; üçüncü başlıkta, zikrin kısımlarından; dördüncü başlıkta zikrin şartları ve âdâbından; beşinci başlıkta tavsiyelerinden ve hangi zikir ve duaların yapılması gerektiğinden; altıncı başlıkta ise tac ve hırkanın beyanından bahsetmiştir.

Müellif, bu eserde düşüncelerini ayet, hadis ve tasavvuf büyüklerinin sözleriyle temellendirmiştir. Bu bağlamda eserde ayet ve hadis zikretmenin yanında, hulefâ-i râşidînden Hz. Ali ve sûfilerden Cüneydi Bağdâdî, Ebu Ali Dekkak, Ebu'l-Hasen Harakânî, İmam Gazâlî, ve Sühreverdî gibi beş farklı sufînin görüşlerine yer vermiştir. Yukarıda belirtildiği gibi Somuncu Baba bu eserini altı başlığa ayırmıştır. Biz bu başlıkları sırasıyla ele almanın yanında eser içerisindeki bazı konuları da yeni başlıklar altında ele alacağız.

3.1. Zikrin Önemi

Eserde müellifin ele aldığı ilk konu zikirdir. Bununla ilgili olarak müellif, “kelime-i tevhid” zikri üzerinde önemle durur. Kelime anlamı hatırlamak, konuşmak, tutmak, korumak olan zikrin, (İbn Manzûr, 1994: IV/308) tasavvufta vird, kalp ve zihinle Allah'ı düşünmek, (Sâmi, 2012: 508) din ve dünya saadetini elde etmek ve vaktini mamur etmek gayesiyle esmâ-i hüsnâ ile sesli veya sessizce, toplu veya tek başına Allah'ı anmak, bunun neticesinde de gaflet ve nisyandan kurtulmak olarak tanımlamak mümkündür. (Kuşeyrî, 2014: 301-305; Uludağ, 2001: 393; Öngören, 2013: 409) Kur'an-ı Kerim'de “Ey inanlar! Allah'ı çok zikredin.” (Ahzap, 33/41.) “Allah'ı çok zikret ve gece gündüz O'nu tesbih et.” (Âli İmrân, 3/41) gibi ayetler, zikrin Allah'ın bir emri olduğunu göstermektedir. Rivâyet edildiği üzere Cebraîl Resûlullah'a gelerek şöyle demiştir: “Allahü Teâla buyuruyor ki: “Hiç-bir ümmete vermediğimi senin ümmetine verdim.” Resûlullah: “Nedir o Ey Cebraîl? diye sorunca Cebraîl (a.s.) Allah'ın, beni zikrediniz ki ben de sizi zikredeyim, buyurmuş olmalıdır. Allah diğer ümmet-lerden hiç birisine bu şekilde hitap etmemiştir” (Kuşeyrî, 2014: 303).

Kelime-i tevhid zikri Hz. Peygamberden Cüneydi Bağdâdî'ye kadar gelmiş, ondan sonra da evliyânın büyüklerinin içtihad ve ittifakıyla, “Lâ ilâhe illallah” zikrine “Allah”, “Hû (Hüve)” ve “Hakk” olmak üzere üç isim daha eklenmiştir. (Aynî, 2017: 239) Cüneydi Bağdâdî ve İbrahim Zâhid Gilânî arasındaki sûfiler bu üç ismin zikrini telkin etmişlerdir. İbrahim Zâhid Gilânî “Lâ ilâhe illallah”, “Allah”, “Hû (Hüve)” isimlerine “Hakk”, “Hayy”, “Kayyûm”, “Kahhâr” olmak üzere dört isim daha ilave etmiş, böylece esmâ sayısını yediye çıkarmıştır (Ceyhan, 2015: 41).

Bilindiği gibi “Lâ ilâhe illallah” cümlesi bazı tarikatların zikir âdâbının temelini teşkil eder. Örneğin İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biri sayılan Halvetiyye'nin temel esaslarından biri “Lâ ilâhe illallah” zikrine devam etmektir. Cemâl Halvetî, Halvetiyye Tarikatı'nın esaslarından biri olan zikre büyük bir önem vermiştir. Zikirle ilgili telif ettiği eserinde zikrin on yedi şartı olduğunu belirtmiş ve bu şartları sıralamıştır. (Cemâl Halvetî (yz), Nu. 142: 62a-64b) Bunun yanında “Lâ ilâhe illallah” zikri üzerinde ayrıca durmuştur (Cemâl Halvetî (yz), Nu. 142: 65b; Harîrîzâde (yz), Nu. 430(1): 342b; Ulu, 2021: 82).

Somuncu Baba, mezkûr eserinde, her hal ve durumda, otururken ve yanı üzere yatarken zikretmenin Allah'ın bir emri olduğunu belirtir. Bu yönüyle o, zikirle ilgili Âl-i İmrân Sûresi 191. ayete atıf yapar. Ayrıca o, Allah'ın zikri emretmesindeki muradının kullarının ömür boyu sürekli rabbinin koyduğu kânunlardan gafil olmamaları, sünnet üzere rûkû ve secdelerini yaparak, bu yoldan ayrılmaya-rak huzur ve şühûd halinde ilerlemeleri için olduğunu söyleyerek zikrin fayda ve gafletten uzak tut-tuğuna dair yukarıda zikredilen ayetlere vurgu yapmıştır (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 2b).

Somuncu Baba, zikri imanın bir şubesi olarak görür ve Allah'ın zikretmeye muvaffak kılmasından dolayı O'na şükreder. O, "Yüce Allah'ın öteki milletler arasından bize mahsus olmak üzere iman ve İslam ihsan ettiği için O'na hamd ve senalar eder, öteki taifeleri arasında bizi imanın şubesi olan zikir üzere muvaffak kıldığı için şükrederiz." diyerek zikrin bir şükür vesilesi olduğunu kaydeder. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 2b) Esasen kelime-i tevhidin burada bahsedildiği gibi imanın bir şubesi olarak görülmesi daha genel manada iman esaslarının özünü ifade etmesiyle ilgili olmalıdır. Nitekim tevhid inancı İslam dininin temel hususudur. İslam'a girmek isteyen birinin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi samimi bir şekilde kabul etmesidir (Alpaguş, 2002: (25) 214).

Somuncu Baba, en faziletli zikir olarak "kelime-i tevhid" cümlesini görmektedir. Bu nedenle o, dinin temel esasları olan farz, sünnet, nafileler ve şer'î diğer hükümleri eda ettikten sonra tüm vakitlerde zikir etmeyi tavsiye etmekte, tarikat anlayışının temelinde de "Lâ ilâhe illallah" zikrini koymaktadır. O, "Bizim sülûkumuz tarikat; tarikatımız da farzları, sünnet ve nafileleri ve şeriatın diğer haklarını eda ettikten sonra tüm vakitlerde "Lâ ilâhe illallah" cümlesini gizli-açık zikretmek üzere kurulmuştur. Bu vesileyle gece gündüz; seferde, hizada; yalnızken ve halk içindeyken vakitlerimizi bu kelimenin zikri için harcarız. Doğrusu böyle olmak bir hakikat, hakikatlerin en doğrusu ve Allah'a en yakın olanıdır." diyerek bu düşüncelerini ortaya koyar. Bunun yanında bu düşüncelerini teyit etmek için sûfî sözle-rinden örnekler getirir. Bu konuda ilk olarak İmam Ebu Ali Dekkâk'ın "Müridler, zikir yolundan da-ha doğru ve daha açık hiçbir yol tutmamıştır. Hiç kimse zikre devamdan başka bir yol ile Allah'a ula-şamaz." sözünü nakleder. Daha sonra Cüneyd-i Bağdâdî'nin "Zikir velayetin menşurudur. Kendisine zikir nasip olan kimseye velâyet nasip olmuş demektir. Her kim de zikirden ayrılmış ise velâyetten ay-rılmış demektir." sözüyle zikrin önemini belirtir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 2b; Ulu, 2020: 95) Daha sonra peygamber efendimizin zikirle ilgili iki hadisine yer verir: "Lâ ilâhe illallah benim kalemdir. Her kim benim kaleme girer ise benim azabımdan emin, güven içinde olur." (Sâbiti, 2004:1) Yine peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Zikrin en faziletlisi Lâ ilâhe illallah'tır." (İbn Mâce, Edeb: 55) Peygamber efendimizin sözleriyle zikrin önemine işaret ettikten sonra tekrar bir sufînin sözünü nakleder. İslam'ın hücceti olarak gördüğü Ahmed b. Muhammed Gazali'nin "İslam'ın hücceti Ahmed b. Muhammed Gazali der ki: "Lâ ilâhe illallah, en büyük kaledir. O tevhid ilmidir. Onu elde eden ebedi mutluluğu elde eder. Onun gerisinde kalan ebedi bahtsızlığı ve daimi azabı elde eder." sözlerine yer verir (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3a; Ulu, 2020: 95).

3.2. Kelime-i Tevhidin Fazileti ve Bu Faziletin Nedenleri

Somuncu Baba, kelime-i tevhid zikrini Allah'a giden bir yol olarak görür. Müridin bu yola nasıl girmesi gerektiğini, en kısa sürede isteğini nasıl elde edeceğini, müridin, Allah'a ulaşmasının nasıl olacağını izah eder. Devamında meşâyih'in bu kelimeyi seçmesinin, bunu telkin etmesinin sebebinin ne olduğunun, telkininin şekli ve edebinin neler olduğunun, "yaratılmışların efendisi ve senedimiz" diyerek bahsettiği Muhammed Mustafa'ya ulaşmanın nasıl olacağını beyan etmek için meşâyih'in diğer zikirler arasından bu zikri seçmesinin bazı sebeplerini sıralar.

Ona göre meşâyih'in bu zikri seçmesinin altı sebebi vardır. Bu altı sebep aynı zamanda kelime-i tevhidin fazileti ve bu faziletin nedenleri olarak görülür. Bunların ilki, "Lâ ilâhe illallah" zikrinin, zikirlerin en faziletlisi olması ve bu faziletin biliniyor olmasıdır. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3a) Esasen Somuncu Baba'nın burada bahsettiği hususa uygun olarak "Lâ ilâhe illallah" zikrinin önemi tasavvuf çevrelerince bilinmekte ve kabul edilmektedir.

İkincisi, insanın hem ruh hem beden hem de düşünce bakımından iki nesneden yaratıldığı düşüncesinden hareketle zikrin de iki farklı yönünün olması gerektiğini ve bunların sadece kelime-i tevhid'de bulunduğu söyler. Bu düşüncelerini şu şekilde ortaya koyar: "Hz. Allah, insanı kesif ve latif, ruh ve ceset, karanlık ve nur, suflî ve ulvî şeklinde birbirinden farklı iki nesneden yaratmıştır. Zikrin de böyle farklı iki şeyden oluşması gereklidir. Bu özellik sadece "Lâ ilâhe illallah" da bulunur" (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3a; Ulu, 2020: 96).

Üçüncüsü ise kalpte bulunan havâtırın atılması, bunun da kelime-i tevhid ile mümkün olmasıdır. Havâtır, hâtır kelimesinin çoğulu olup rabbânî, melek, nefis veya şeytândan olabilen ve kalbe gelen hitap manasına gelmektedir. Bunlardan haktan gelen doğru düşünce; melek kaynaklı olan ilham; nefis kaynaklı olan hacis; şeytan kaynaklı olan ise vesvese olarak adlandırılır. (Kâşânî, 2004: 229) İmam Gazalî, kalpte hâsıl olan en kavî tesirin havâtır olduğunu, fiillerin meydana gelmesinde havâtırın başlangıç noktası olduğunu, niyet, azim ve irade gibi kişisel çabaların havâtır meydana çıkmasından sonra geldiğini belirtmiştir. (Gazalî, 1989: (3)59; Uludağ, 1997: (16) 525) Somuncu Baba'nın burada bahsettiği havâtır'ın nefis kaynaklı olan hacis veya şeytan kaynaklı olan vesvese olması lazımdır. Zira bu halin, Allah'ı düşünmeye engel bir hal olduğuna işaret etmiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3a, 3b) Nitekim o, *"Hz. Allah, insanın kalbini iki parmağı arasında döndürdüğü bir konumda bulundurmaktadır. Kalbin döndürülmesi tencerenin kaynatılması gibi hatta ondan daha şiddetlidir. Tencerenin kaynaması şiddetlenince üst kısmında mutlaka köpük ve başka şeyler birikir. Tencerede bulunan şeyi yiyerek lezzetini tatmak isteyen tencerede ne olduğunu bilmesi ve kaynayan nesnenin üzerinde toplanan gereksiz şeyleri atması icap eder. İşte ahireti isteyen mürid kalbini gözetlemez ve orada bulunan havâtır, yani Allah'tan başka düşünceleri atmazsa Allah'ın kalbe koyduğu ilimlerin tadını alamaz. Nefis de marifetlerin tadını alamaz."* (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3b; Ulu, 2020: 96) diyerek havâtırın kalpten atılmadan kalbe konan ilimlerin tadının alınamayacağını söyler.

Dördüncüsü, kalbin temizlenmesi hususunda en tesirli süpürge "Lâ ilâhe illâllah" zikri olmasıdır. Somuncu Baba'ya göre kalp, sultanlar için düzenlenmiş, eksiksiz ve süslü bir eve benzer. Bununla birlikte bu evin bazı sebeplerle kirlenmiş olması mümkündür. İşte müridin bahsi geçen evi temizlemek ve sultanın oturabileceği hale getirmekle görevli bir kuldür. "Lâ ilâhe illâllah" zikri o evi süpürme vasıtası gibidir. Bu ev iyice temizlenmeli ki ilahi nefhalar, melekler ve diğer başka değerler oraya yerleşsin. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3b; Ulu, 2020: 96) Çünkü kalbin temizliği zikir ve murakebe ile olurken bu şekilde temizlenmeyen kalp şeytanın arzu ettiği ve yaklaştığı bir mekâna dönüşür (Sühreverdî, 1990: 574).

Görüldüğü gibi Somuncu Baba, kelime-i tevhid zikrini bir bakıma kalp temizleyici olan tövbe gibi görmektedir. Kelime-i tevhidi bir süpürge olarak nitelemekte, nasıl ki süpürge bir ev ya da ortamı temizleme aracı olarak kullanılmaktaysa "Lâ ilâhe illâllah" zikri de aynı şekilde kalbi temizleme aracı olarak görülmektedir. Öte yandan o, kalbi ilahi nefhaların, meleklerin ve başka ulvî değerlerin yerleştiği bir makam olarak değerlendirmiştir.

Beşincisi, bu zikrin kalbi cilalama aracı olarak görülmesidir. Bu madde bir önceki madde ile bütünlük arz etmektedir. Dördüncü maddede kelime-i tevhid kalbi temizleyen bir süpürgeye benzetilirken burada kelime-i tevhid bir parlatıcı ve cilalama aracı olarak görülmüştür. Önce kaba temizliği yapılan kalp, daha ince bir temizlikle iyice cilalanıp parlatılmakta, adeta bir aynaya dönüşmektedir. İşte kalbi bir ayna gibi parlatan şey kelime-i tevhid zikridir. O, kalbin parlatılmasını Allah'ı zikretmekle mümkün olacağını söyler. Bununla ilgili peygamberimizin şu hadisini zikreder. *"Her şeyin bir cilası vardır. Kalplerin cilası aziz ve celil olan Allah'ı zikretmektir"* (Buhârî, Deavât: 5; Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3b).

Kur'an-ı Kerim'de bir günah işleyip de basiretini yitirenlerin zikirle tekrar basiret sahibi olacakları belirtilir. *"Herhalde Allah'tan korkanlar kendilerine şeytandan bir taife iliştirdiği zaman bir tezekkür ederler de derhal basiretlerine sahip olurlar."* (Araf, 7/201) İmam Gazalî, kötü huyların kara bir duman gibi olduğunu ve gönül aynasını kirlettiğini söyler. Kalp bu kötü huylar neticesinde kirlenir ve bir süre sonra ilahî nuru alamaz hale gelir. Böylece kalp mühürlenerek kararır. Kararan kalp ise ahireti unuttur, dünyaya ehemmiyet vererek büsbütün dünyaya bağlanır. Öte yandan kalbi dört kısma ayıran Gazalî, bunlardan birinin temiz kalp olduğunu ve o kalpte parlayan bir nur olduğunu ve bu kalbin mü'minin kalbi olduğunu söyler. (Gazalî, 1989: (3)27) Sühreverdî, zikirle temizlenen kalbin gökteki yıldızlar gibi parlamadığını ve tezyin olduğunu belirtir. Böyle süslenmiş bir kalpten şeytanın uzaklaşacağını kaydeder. (Sühreverdî, 1990: 575) İşte Somuncu Baba burada ayet, hadis ve sûfî sözleriyle kalbin parlaklığının zikir ile mümkün olacağını beyan edildiği gibi bu zikrin kelime-i tevhid olduğunu vurgular.

Altıncı hususa gelince, kul ruhunun yaratılmasından bir bedene bürününceye ve daha sonraları devam eden süreç boyunca rabbine yakınlık feyzini unutmamıştır. Somuncu Baba'ya göre "Kul, Rabbinin civarından uzak kaldığı ve onu unuttuğu için beden perdesi ve bir takım hastalıklar ve fasit irade kazanmış bir duruma gelmiştir. İşte bu hastalığı iyi edecek ilaç "Lâ ilâhe illâllah" zikridir." Somuncu Baba, "Meşayih-i kiram (k.s) hakikatin edasında bu yolun hekimleri olunca müridlerin hallerine göre "Lâ ilâhe illâllah" zikrini ilaç olarak verirler." diyerek müridi bu hastalıktan kurtaracak hekimin meşayih-i kiram olduğunu, bu derde çare olacak ilacın da "Lâ ilâhe illâllah" zikri olduğunu belirtmiştir." (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 3b) Somuncu Baba "Lâ ilâhe illâllah" zikrini olumsuzluk çiçeği ile söylemi olumlu bir hale getiren ispat sarhoşluğunun bir araya gelmesiyle oluşan bir macuna benzetmiştir. Buna göre "Lâ ilâhe illâllah" kelimesinin baş kısmı olumsuzluk, zehir ve küfür; sonu ise panzehir, ispat ve imandır. "Lâ ilâhe illâllah" cümlesindeki "La ilahe" şeklindeki olumsuzluk kısmı, kalpte oluşan hastalıkların nefsanî belirtilerini yok eder. "İllallah" şeklindeki ispat ile kalbin sağlığı ve Allah'tan başkasını anmaktan dolayı ortaya çıkan hastalıktan selamet hâsıl olur. Böylece kalp, Hakk ile meşgul olmaya başlar. Nefiste ortaya çıkan bozukluk emareleri yok olursa zikir bazı işaretlerle sırlara ve sebeplere açılan yöne doğru gider. Bu durumda sevinç hâsıl olur. Aksi halde kıskırtmalar olur ki bu durumda kalem de yok olur, kâğıt da yok olur. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4a) Gazalî, buna benzer bir tespit yapmış ve Allah'ı zikirden başka kalbe konacak her şeyin şeytanın vesvesesine yardımcı olabileceğini kaydetmiştir. Ona göre kalbi şeytanın vesvesesinden korumanın yolu ancak Allah'ı zikretmektir (Gazalî, 1989: (3)63).

3.3. Zikrin Kısımları

Somuncu Baba, eserinde zikrin kısımlarına da değinir. O, zikrin kısımlarını açıklarken "Avârif adlı eserin sahibi" diyerek bahsettiği Sühreverdî'den istifade eder. Kuşeyrî'nin "dil'in zikri" ve "kalbin zikri" olmak üzere ikiye ayırdığı (Kuşeyrî, 2014: 301) zikrin kısımlarını ve izahını, Sühreverdî'den yola çıkarak şu şekilde yapmıştır:

"Zikrin kısımları meşayih'e göre değişir. Avarif adlı eserin sahibi der ki: Zikir dört kısımdır. Bunlar: Dil ile zikir, kalp ile zikir, sır ile zikir, ruh ile zikirdir. Şüphesiz ki ruhun zikri sırrın zikirden haberdar olmasıdır. Kalbin zikri, nefsin zikirden haberdar olmasıdır. Nefsin zikri O'nu görüp saygı göstermesi veya sevap istemesidir. Mürid, zikir ile makamlardan bir şeye ulaşır. Eh-lullah katında insanlardan en aşağı seviyede olanı, zikri ortaya çıkarmak isteyen ve zikir ile Hakk'ın kendi üzerine yönelmesini arzu edendir. Avarif adlı eserin sahibi şeyhin sözünün özü şudur: Kalbin zikri fiillerin zikridir. Sırrın zikri, sıfatların zikridir. Ruhun zikri, zatın zikridir. Sanki bu ifadeyle fiillerin faniliği, sıfatların faniliği ve zatın faniliği gibi üç faniliğe işaret etmiştir. Tahkik ehli bazı kimseler ise zikrin altı kısım olduğunu söylemişlerdir. Bunlar: Zâhirin zikri, bâtının zikri, kalbin zikri, sırrın zikri, ruhun zikri, hâfînin zikri. Bu zikirlerden zâhir ve bâtının zikri, başlangıç durumunda olan müridin zikridir. Kalbin ve sırrın zikri, orta derecede olan müridin zikridir. Ruhun ve hâfînin zikri ise ileri seviye olan müridin zikridir. Bütün bu sözler birbirine yakındır. Zikir konusunda sözün özü şudur ki Hazreti Allah ile yakınlık kazanmak, halktan uzak olmaktır" (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4a; Ulu, 2020:98).

3.4. Zikrin Şartları ve Âdâbı

Zikrin kısımlarını sayan Somuncu Baba, şartlarını ve âdâbını da kaydeder. Ona göre gizli ve açık şartları olan zikrin, bu şartlar sağlandığı takdirde bir faydası olur ve ağacın meyve vermesi gibi zikir de sonuç verir. Sanki meyvenin tatlı oluşundan kinaye ile şartlarına uygun olarak icra edilen zikirde bir lezzetin olduğunu ifade eder. Somuncu Baba zikrin dokuz şartı ve bazı edepi olduğunu belirtmiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4a-4b)

Somuncu Baba zikrin ilk şartı olarak bilerek veya bilmeyerek işlenmiş günahlardan ve hatalardan tövbe etmeyi görür. Ona göre tövbe iki türlü olur. Bunlardan ilki Allah'a halis niyetle yönelmek şeklinde iken ikincisi zahiri ve batını şer'î hükümler ile ve takvaya sıkı sıkıya bağlı bir mürşid-i kâmil tarafından yaptırılmalıdır. Bununla birlikte tövbenin bazı şartları vardır ve bu şartlar yerine getirilmelidir. Gusletmiş olmak, abdestli olmak, temiz elbise giymiş olmak, meleklerin, sekînenin ve cinlerin iyi olanlarının hazır bulunması için iyi kokulu buhur yakmış olmak tövbenin kabul edilmesi için şarttır. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4b)

Tövbe şartından sonra ikinci şart olarak mürid, zikir yapmak istediği zaman peygamberimize sessiz bir şekilde üç defa salâvat getirir ve ardından şu duayı okur: “Fe in tevellev fe kul hasbiyallahu la ilahe illa hu, aleyhi tevekkeltü ve hüve rabbül arşil azim. Rabbi euzu bike min hemezatişşeyatini ve vesaisihim ve hemzihim ve lemzihim ve nefhîhim. Eyyühel cinnü inne beynena ve beyneküm le siaten fentaliku ila abedetil evsani vela tüzahimu ehlezzikri vel kur’ani bi hakkı seyyidina Muhammedinil meb’usi ilel insi vel can.” (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4b)

Ona göre üçüncü şart ise müridin şeyhinin sûretini kendi yüzünün hizasında hayal etmesidir. Böylece şeyhi zikir yolunda müridin yoldaşı olur. Dördüncü şartı ise bir vecize ile anlatır. “Önce ustayı bul, sonra ev yaptır. Ya da: “Önce arkadaş bul sonra yola çık.” Bunun gibi mürid, zikre başlayacağı zaman kalbiyle şeyhinin himmetinden yardım istemelidir. Bunun en iyi yolu müridin zikre başlarken şeyhinin şeyhini anması ve yaptığı zikir sırasında andığı şeyhlerini Allah’tan başkasını istemediğine dair şahit tutmasıdır. Müridin zikir esnasında bir ihtiyacı olunca şeyhini adıyla çağırmasında, şeyhinden istediği yardımın hazreti peygamberden yardım istemekle bir olduğunu düşünmesinde bir mahzur yoktur. Allah’ın izniyle bu yardım kendisine gelecektir. Çünkü “Halkı arasında şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir.” (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4b)

Somuncu Baba zikrin beşinci şartı olarak zikir sırasında kalp ve dil arasında bir uyum olması gerektiğini belirtir. Bundan sonra altıncı şart olarak ise müridin, ihlâs ve doğruluk üzere olması gerektiğini tavsiye eder. Müridin böyle yapmasındaki gaye hem zikrinde hem diğer ibadetlerinde ve hem de davranışlarında Allah’tan başkasını istememesi içindir. Ona göre yedinci şart müridin, zikir sırasında gönlüne düşen şeyleri ve gerçek hayatta veya rüyasında gördüğü şeyleri şeyhinden gizlememesidir. Mürid bir riya görmüşse bu rüyanın yorumunu da şeyhinden istememelidir. Zikrin sekizinci şartı, zikir sırasında hareket halinde olmaktır. Zikir sırasında yapılan hareket dengeli bir şekilde veya denge gözetmeden yapılabilir. Ancak eğer yapılan hareket dengeli ise önce bu hareketi kalbinden başlatması gerekir. Hareketine başlarken gözü ile kalbine bakar. Sonra “La ilahe” derken başını geriye çevirir. Mürid bunu yapmakla kalbinde var olan ve Allah’tan gayrisına ait şeyleri kalbinden alıp “La ilahe” diyerek sağ tarafından arkasına atmış olur ve sol tarafından “İllallah” diyerek kalbindeki durumu gözden geçirir. Bundan sonra kalbinde zikir dışında bir şeye yer vermez. Buraya kadar ki davranış şekli zikrin dengeli olması halinde yapılacaktır. Eğer hareket dengeli bir şekilde yapılmayacaksa mürid, zikir sırasında bedeni ile nefsinin süt ile kaymağın bir arada bulunması gibi düşünmelidir. Çünkü sütte mutlaka kaymak bulunması gibi müridin de benliğinde mutlaka kötü sıfatlar ve güzel sıfatlar bulunur. Sütün içindeki kaymağı ortaya çıkartmak için yayık nasıl kuvvetlice ve sürekli çalkalanırsa mürid de zikir sırasında uzun bir müddet sağa sola sallanmalıdır. Böyle yapmalı ki benliğinde bulunan güzel sıfatlar kötülüklerden arınıp ayrılınsın. Somuncu Baba’ya göre buradaki misalleri mana ehlinin olanlar anlar. Aksi halde zevk ve mana ehlinin gönlüne itiraz şüphesi girer. Bununla birlikte gerçek bilgi Allah’tadır. Somuncu Baba, yukarıda izah ettiği sallanma fiilini Hz. Ali’nin medh ü senâ ile andığı bazı arkadaşlarını anlatırken söylediği sözlerle delillendirir. Nitekim Hz. Ali’nin bu sözlerinden zikirde sallanmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hz. Ali şöyle demiştir: “*Vallahi onlar Allah’ı zikrettikleri zaman rüzgârlı bir günde ağaçların salındığı gibi sallanırlar, gözlerinden yaşlar dökerlerdi.*” Yine Hz. Ali “bazı arkadaşlarının da zikir ve itaatte gaflet içerisinde olduklarını” söylemiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4a- 5a)

Zikrin nasıl yapılacağına dair izahlarını sıralayan Somuncu Baba, zikir sırasında müridde meydana gelebilecek haller konusunda uyarılarda bulunur. Ona göre mürid, zikir sırasında nefsinde değer verdiğini ifade eder bir hal görmekten sakınmalıdır. Bu durumun büyük bir münafıklık ve büyük bir günah olduğunu söyleyen Somuncu Baba uyulması gereken asıl kuralın bu tutumun aksine müridin zikir sırasında kendine bir coşku ve bu coşku halinin verdiği bir sarhoşluk gelmesi durumunda kendini tam manasıyla tutmasını ve asla kendini değerli saymak gibi bir hayale kapılmamasını tembihler. Bu konudaki uyarılarını şu şekilde yapar:

“*Mürid, zikir esnasında nefsinde kıymet verdiğini gösteren hallerden sakınmalıdır. Çünkü böyle olması büyük bir münafıklık ve büyük bir günahdır.*” (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 5a)

Ona göre zikrin dokuzuncu şartı zikir meclisine devam etmektir. Çünkü toplulukta bereket vardır. Allah'ın rahmet eli topluluğun üzerindedir. Müridler bir araya gelince halka halini alıp gür bir sesle ve güçlü bir devinimle zikir yapmalıdır. Böyle yapmak hem şeytanın vesvesesini uzaklaştırır hem de kalbe gelen zararlı düşünceleri def eder. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 5b)

Somuncu Baba, toplu zikir ile tek başına yapılan zikri İmam Gazali'nin bir benzetmesiyle izah etmiştir. Buna göre İmam Gazalî, bir kişinin tek başına zikir yapması ile cemaat olarak zikir yapılmasını tek başına ezan okuyan müezzinin ile toplu halde ezan okuyan müezzinlerin okumalarına benzetmiştir. Nitekim toplu halde çıkarılan ses, tek başına bir kişinin sesinden daha kuvvetli olacak ve böylece daha uzak mesafelere gidecektir. Bu nedenle zikir sırasında cemaatin tek kalp halinde zikretmesi daha makbul sayılmıştır (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 5b; Ulu, 2020: 100-102).

3.5. Tavsiyeleri

Somuncu Baba, dostlarım ve yolumuza girenler diyerek bahsettiği kesime birtakım tavsiye ve nasihatlerde bulunmuştur. O, "Dostlarıma ve yolumuza girenlere vasiyetimdir." başlığı sayılacak bir giriş yaptıktan sonra aşağıdaki tavsiyeleri kaydetmiştir:

- 1- Gizli ve açık her durumda Allah'tan sakınsınlar.
- 2- Az yesinler, az konuşsunlar.
- 3- Avamın arasına az karışsınlar.
- 4- Her daim şehvetten uzak dursunlar.
- 5- İnsanların elindekilerden ümitlerini kessinler.
- 6- Kötü özelliklerin tamamını terk etsin, kendilerini güzel meziyetlerle süslesinler.
- 7- Şarkı ve şiir dinlemekten uzak dursunlar.
- 8- Kendi düşüncelerini dayatmasınlar.
- 9- Açlıktan ölseler bile şüpheli şeyleri yemesinler.
- 10- Sünnet olan namazlara devam etsinler." (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 5b, 6a)

Devam edilmesini ısrarla vurguladığı bu ibadetleri, müridin ömür boyunca terk etmemesini, herhangi bir sebeple bunlardan bazısını kılamazsa bir hafta sonra da olsa hatırladığı zaman kılmaması gerektiğini tembihlemiştir. Ayrıca, bu namazların bir müridin namaz olarak kılmaması gereken en az miktarlar olduğunu belirtmiş, bu namazların artırılabilceğini işaret etmiştir. Müridin mutlaka devam etmesini tavsiye ettiği sünnet olan namazları da şu şekilde sıralamıştır:

- "Sabah namazının sünneti
- İşrak namazı (iki rekat)
- Kuşluk namazı (altı rekât)
- Öğle namazının farzdan önceki ve sonraki sünnetleri
- İkindi namazının sünneti
- Akşam namazının sünneti
- Evvabin namazı (altı rekat)
- On iki rekât olan ve iki akşamdan sonrasını ihya etmekle maruf namaz
- Vitirden sonra oturarak kılınan iki rekât namaz. Bu namazın ilk rekâtında Zilzal Sûresi, ikinci rekâtında Kâfirûn Sûresi okunur.
- Teheccüd namazı (on iki rekât)
- Cuma geceleri veya gündüzleri tesbih namazı"
- "11- Her gün düzenli olarak bir günlük kaza namazı"

Namaz konusunda aşgari kılınması gereken miktarları tavsiye eden Somuncu Baba, benzer şekilde oruçla ilgili de tavsiyelerde bulunmuştur. Burada tavsiye edeceği miktarın yapması gereken en az miktar olduğunu, çoğunun ise Davud'un (a.s) orucu olduğunu ve bunun da bir gün iftar edip bir gün oruç tutmak olduğunu tavsiye etmiştir. Ayrıca bununla ilgili bir uyarıda bulunmuş, müridin gücü yetse bile bunda

daha fazlasını yapmaması gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur. Tavsiye ettiği bu oruçların zamanı şu şekildedir: Pazartesi ve Perşembe, Eyyam-ı Bıyız olarak anılan her hicri ayın 13, 14 ve 15. Günleri, Şevval ayında altı gün, Zil Hicce'nin ilk on günü, Muharrem'in ilk on günü ayrıca Muharrem ve Şaban aylarının çoğunu oruçlu geçirmelidir.

Namaz ve oruç konusunda mürid ve takipçilerine tavsiyelerde bulunan Somuncu Baba Kur'an okuma konusunda da tavsiyelerde bulunmuştur. Bu sûrelerden gece okuması gerekenlerden birini okuyamazsa gündüz kaza etmesi gerektiğini hatırlatır. "Kur'an okumaya gelince" şeklindeki başlık sayılabilecek bir girişle şu sûre ve ayetleri tavsiye etmiştir:

1. Her gün gündüz yüz ayet okur. Bunun yanında Yâsîn Sûresini de okur.
2. Her gece Secde, Yâsîn, Vâkıa ve Tebâreke Sûrelerini okur. Gece okuması gereken bu sûrelerden birini okuyamamışsa gündüz kaza eder (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6a; Ulu, 2020: 103, 104).

3.6. Tac ve Hırkanın Beyanı

Somuncu Baba, tasavvuf çevrelerinde temsili bir manası olan ve tercih edilen tac ve hırka ile ilgili görüşlerini bu eserinde dile getirmiştir. Ona göre tac ve hırka giyilmesi gereken kıyafetler olup bir takım temsili özellikleri barındırmaktadır. Bunlardan tac, kelime olarak serpuş, külah, asalet, kudret, ihtişam ve saltanat simgesi olarak başa giyilen değerli ve süslü başlık anlamındadır. Tasavvufi manası ise tarikat şeyhlerinin ruhâni saltanat ve manevî devlet simgesi olarak giydikleri külahtır. (Uludağ, 2001: 340)

Zâhid ve sûfîlerin zühd, takvâ ve manevî kemâl sembolü olarak taktıkları tacın, tasavvuf âdâbı içinde yer almasına Kur'an'dan ve sünnetten deliller getirilmiştir. Âraf Sûresi'nde geçen "takvâ elbisesi" ifadesi (Araf, 7/26) sûfi tac ve hırkası olarak yorumlanırken "*Biz sana kevseri verdik.*" (Kevser, 108/1) ayetindeki "kevser" ifadesi Hz. Peygambere miraçta verilen nurânî kudret tacı şeklinde yorumlanmıştır. Peygamberimizin Hz. Ali'ye sarık sarması, kendisinin ve sahabenin yassı bir başlık kullanmaları taca dair peygamberimize yapılan dayanak olarak görülmüştür. (Serinsu, 2017: 28)

Somuncu Baba tacı, cennette müminlerin giyeceği taca işaret ve cennet giysilerinden bir giysi olarak tanımlamıştır. Ona göre tac, Hz. Peygamberin tacıyla alakası olan tacdır. Nitekim Hz. Peygamber'in şu sözünü nakleder: "*Tac, Allah tarafından indirilmiştir.*"¹ (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6b-7a)

Somuncu Baba, tacın önemli bir özellik ihtiva ettiğine değinir. Buna göre bir kimsenin başına mürşid, halife veya sâlih bir kimse tarafından bir tac konursa bu tac, kıyamet gününde o kimsenin başında bir nur olacaktır. Bunun yanında o, tacın bir birtakım temsili manaları ihtiva ettiğini belirtir. Buna göre tac, öncelikle cennette müminlerin giyeceği taca işaretidir. Dünyaya dair temsili yanı ise türbe işaretidir. Tac sahibi, ölü gibidir. Tacı giyen kimse ölüdür. Yani nefsi ölüdür. Nefsi ölen tac sahibi kimse sadık bir velidir. Ayrıca, tacın onun giyen üzerinde insan ilişkilerine dair bir takım tesirleri söz konusudur. Tac giyen kimsenin tüm insanlara karşı cevabı olmaz. Sövene sövmez, vurana vurmaz. Böylesi tac sahibi olan insanın tacı, sahibinin üzerinde nurdan bir dağdır. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6b-7a)

Somuncu Baba'nın üzerinde durduğu bir diğer giysi hırkadır. Onun, peygamberimizin ve bütün peygamberlerin hırkasına işaret olarak gördüğü hırka (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 7a) yamalı elbise, çeşitli kumaş parçaları birbirine dikilerek yapılan elbise, dervişlerin toplu zikir sırasında giydikleri yelek gibi anlamlara gelmektedir. (Uludağ, 2001: 166) Tasavvufi manası ise bir müridin terbiyesi altına girdiği şeyhin elinden giydiği elbisedir. (Kâşânî, 2004: 230) Hırka giymenin bir takım simgesel anlamları vardır. Hırka giymek şeyh ile mürid arasında bir bağlantı kurmak, müridin kendisi ve nefsi arasında şeyhin hakemliğini kabul etmesi, bir bakıma kendini şeyhine teslim etmesi ve bu sûretle nefsinde hâkimiyet tesis etmesi bu temsili manalardandır. (Sühreverdî, 1990: 122) Bunun yanında hırka giymenin bazı faydaları vardır. Mürid, şeyhinden hırka giyerken onun elinden aynı zamanda bir bereketi de almış olur.

¹ Hadis kaynaklarında göremedik.

Mürid, aynı zamanda bu yolla şeyhinin müşahedesine açık bir hale gelir ve şeyh, müriddeki istidada göre ihtiyaç duyduğu şeyleri anlar. Bu hırkanın iç ve dış olmak üzere iki ciheti olup, dış cihet zorunlu, iç cihet ise zaruri değildir. Dış elbise yasaklardan sakınmak, iç kısım ise bunlara eklenen nafilelerdir. (Kâşânî, 2004: 230-231) Ayrıca “hırka yırtmak” tabiri vardır ki sûfiler çeşitli ortamlarda içinde buldukları hallere binaen hırka yırtmışlardır. Bazıları bu usulü doğru bulurken sûfilerden bazıları hırka yırtmayı doğru bulmamıştır. (Hucvirî, 202: 470-471)

Tasavvuf kaynaklarında Yusuf Sûresi’nde Hz. Yusuf’un gömleğinden bahsedilmesi (Yûsuf, 12/18, 25,26,27, 93, 96), Hz Peygamberin ehl-i beytini kendi abâsı altına alması, hırkasını, Kâ’b b. Zübeyr’e vermesi ve bir hırkasının Veysel Karânî’ye verilmesini vasiyet etmesinden bahsedilmesi (Atasoy: 1998: (17)/ 377; Serinsu, 2017: 29), ayrıca Ümmi Hâlid bint Hâlid’den rivayet edilen şu hadis buna işaret sayılmıştır. “Hz. Peygamber’e üzerinde sarı, kırmızı ve siyah küçük nakışlar bulunan bir elbise getirildi. O da yanındakilere, “Bu elbiseyi kime vereyim?” diye sordu. Yanındakiler cevap vermeyince Hz. Peygamber “Ümmü Hâlid bana gelsin.” diye emretti. Hz. Peygamber elbiseyi ona giydirdi ve “İyi günlerde giy, güzel günlerde eskit.” dedi. Ardından elbise üzerindeki nakışlara bakarak “Ey Ümmü Hâlid! Bu çok güzel oldu, çok güzel oldu.” buyurdu. (Buhârî, Libas, 22-32) hırkanın tasavvuf çevrelerinde yer almasının kaynağı olarak görülmüştür. (Sühreverdî, 1990: 124) Somuncu Baba da buraya kadar verilen izahlara uygun şekilde hırkanın, rasulün ve bütün peygamberlerin hırkasına işaret olduğunu söylemiş, hırkayı giyenin, tüm halktan hiç kimseye sözü olmayacağını, herkesin hırka sahibi katında kardeş olacağını belirtmiştir (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 7a).

Somuncu Baba’ya göre hırkanın onu giyen üzerinde bir takım denetleme görevi vardır. O, hırkanın bu gözetleyici özelliğini şöyle açıklar: “*Tac ve hırka, sahibinin üzerinde zabıta görevi yapar. Bu kimse günah olan bir şeye yönelse hırka, onu giyenin bedeninde koruma görevi yapar. Böylece hırka sahibi günahattan iyiliğe döner. Çünkü hırka giyen, ilk olarak insanlara karşı, ikinci olarak Allah’a karşı utanma giysisi giyer.*” (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 7a) Ayrıca o, hırkanın bu yönüne istinaden ve hırkaya verdiği öneme binaen insanlara kırka giymelerini tavsiye eder. Ancak hırkayı âdâbına uygun bir şekilde giymelerini, aksi durumda hırkanın, onu giyenin başında bir ateş, bir cehennem giysisi ve katrandan bir giysi olacağı uyarısını yapar (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 7a).

3.7. Eserde Yer Alan Zikirler ve Tekrar Sayıları

Somuncu Baba, eserinde günlük (gece-gündüz), Cuma günleri ve ölüm anında yapılması gereken zikirleri ele almıştır. Yine “La İlâhe illâllâh” cümlesiyle başladığı zikirler tavsiyesine, tövbe ve Hz. Peygambere salat ile devam ettirmiştir. Hem zikirlerin hem de salavatların sayısını da veren Somuncu Baba, ayrıca bu zikirler sırasında okunması gereken sûreleri de belirtmiştir. Bu zikirler, sûreler, okunma zamanları ve sayıları şu şekildedir:

Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîkeleh, lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü yuhyî ve yumît ve hüve ala külli şeyin kadîr.” (Yüz defa) (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6a)

Rabbîğfirlî ve tûb aleyye, inneke ente’t-tevvâbü’r-rahîm. (Yüz defa)

Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve selleme salâvat (Yüz defa)

Ve subhanallâhi ve’l-hamdülillâhi, vela ilâhe illallâhu vallahu ekber.” (Yüz defa)

Vela hâvle vela kuvvete illa billâhi’l-aliyyi’l-azîm. Ve etübü ileyhi lâ melcae vela mencae minallahi illa ileyh. (Yüz defa)

(Her gece ve gündüz yüzer defa) Subhanallahi vebi hamdihî. Subhanallahi’l-azîmi, estağfirullah el-azîme ve etübü ileyh, Subhanallah, Elhamdülillah, Lâ ilâhe illallah, Allahüekber.

Lâ ilâhe illallah ve İhlas Sûresi. (Yüz defa)

Ölüm döşegindeyken “İhlâs Sûresi.” (Yüz defa)

Her namazın ardından yirmi beşer defa “Subhanallah, Elhamdülillah, Allahüekber.

Her Cuma günü ve gecesi Hz. Peygambere bin salâvat (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6b).

Somuncu Baba, bu eserinde “*Silahü’l-Mürîdîn*” adlı eserinde etraflıca ele aldığı (Ulu, 2021: (5/1), 135-146) dua konusuna da değinir. Kuşeyrî’nin ihtiyaç anahtarı, ihtiyaç sahiplerinin istirahat mahalli, sıkıntıda kalanların sığındığı yer, dert ve hacet sahiplerinin nefes aldıkları alan olarak tanımladığı (Kuşeyrî, 2014: 352) dua ile ilgili olarak Somuncu Baba şunları söylemiştir: “*Duaların en güzeli bizim iyiliğimiz için Allah tarafından Hz. Peygamber’e (s.a.v.) indirilen Kur’an’dır. Sonra sahih senetlerle gelen altı hadis kitabındaki hadislerde bildirilen dualardır. Nitekim “Mürîdlerin Silahı” adlı kitabımızda güzel bir tertiple bu dualar bildirilmiştir. Bunlardan sonra mürid daha fazla dua etmek isterse büyük şeyhlerin bildirdiği dualarla dua eder*” (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 6b).

3.8. Zikrin Uygulanışı

Somuncu Baba bu eserinde zikrin nasıl yapılacağına dair izahlarda bulunmuştur. Bilindiği gibi tarikatlar ve sûfiler zikrin uygulanması konusunda bazı farklı şekiller icra etmişlerdir. Tarikatların ana esasından olan zikrin yapıma şekli Hz. Peygamberin dört büyük halîfeye zikri nasıl yapacaklarına dair verdiği telkinle şekillenmiştir. Bunlar, ilki hicret sırasında üç gün üç gece gizlendikleri mağarada Hz. Ebu Bekir’e yapılan telkindir. Burada, diz üstü yere çökerek gözleri kapalı bir vaziyette üç kere zikr-i hafî (gizli zikir) telkin etmiştir. İkincisi, Hz. Ömer’e telkin ederek ve üç kez tekrarladığı “Lâ ilâhe illâllah” zikridir. Üçüncüsü, Hz. Osman’a telkin ettiği ve sessiz bir şekilde yapmasını istediği zikr-i kalbî olarak da adlandırılan “İllâllah” zikridir. Dördüncüsü ise Hz. Ali’ye telkin ettiği zikirdir. Bu zikir gözleri kapatıp, açıktan ve sesli bir şekilde üç kere “Lâ ilâhe İllâllah” demekten ibaret olan zikr-i cehrî’dir. (Vicdânî, 1995: 8-9; Ulu, 2021: 81-82) Somuncu Baba’nın bu telkinlerden Hz. Ali’ye yapılan tavrı benimsediği söylenebilir. Nitekim o, Hz. Ali’nin zikir sırasında salınma konusundaki sözlerine atıf yaparak bir bakıma onun tavrını benimsediğini göstermiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2: 4b-5a)

SONUÇ

Somuncu Baba, Anadolu tasavvufu açısından önemli bir isimdir. IX/XV. asır sûfilerinin en bilinen isimlerinin bir kısmının doğrudan veya dolaylı olarak şeyhi konumundadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, Molla Fenârî, Emir Sultan onun müridleri arasındadır. Somuncu Baba, bunca tanınmış ismin yetişmesinde katkı sağladığı gibi eserler yazmak sûretiyle de Anadolu tasavvuf anlayışına katkıda bulunmuştur.

Somuncu Baba’nın *Zikir Risâlesi*’nde adlı eserinde yaşadığı dönemin tasavvuf anlayışına uygun olarak tasavvuf anlayışının temellerini Kur’an, sünnet, sahabe uygulaması ve tasavvufun öne çıkan isimlerinin düşüncelerine göre şekillendirdiği söylenebilir. Ona göre zikrin bir zaman ve mekân kısıtlaması olmayıp gece-gündüz, seferde-hazarda, yalnızken ve halk içindeyken yapılmalıdır. Farzları, sünnet ve nafileleri ve şeriatın diğer haklarını eda ettikten sonra tüm vakitlerde “Lâ ilâhe illâllah” cümlesi, gizli ve açık bir şekilde zikredilmelidir.

Somuncu Baba’nın bu eserinde ele aldığı ilk konu zikirdir. Bununla ilgili olarak o, “kelime-i tevhid” zikri üzerinde önemle durur. Somuncu Baba, en faziletli zikir olarak “kelime-i tevhid” cümlesini görmektedir. Bu nedenle o, dinin temel kuraları olan farzları, sünnet ve nafileleri ve şeriatın diğer haklarını eda ettikten sonra tüm vakitlerde yapmayı tavsiye etmekte, tarikat anlayışının temeline de Lâ ilâhe illâllah zikrini koymaktadır.

Somuncu Baba zikir usulü olarak Peygamberimizin Hz. Ali’ye telkin ettiği gözleri kapatıp, açıktan ve sesli bir şekilde üç kere “Lâ ilâhe İllâllah” demek şeklindeki zikr-i cehrî tavrını benimsemiştir.

Somuncu Baba, eserinde zikrin kısımlarına değinmiştir. O, zikrin kısımlarını açıklarken “**Avârif** adlı eserin sahibi” diyerek bahsettiği Sühreverdi’den istifade etmiş ve bunların dil ile zikir, kalp ile zikir, sır ile zikir, ruh ile zikir olduğunu kaydetmiştir. Bunun yanında zikrin gizli ve açık şartları olduğunu, bu şartlar sağlandığı takdirde zikrin bir faydasının olacağını ve ağacın meyve vermesi gibi zikrin de sonuç vereceğini söylemiştir.

Somuncu Baba, dostlarını ve yolumuza girenler diyerek bahsettiği kesime birtakım tavsiye ve nasihatlerde bulunmuştur. Bu tavsiyelerin tasavvufun temel kurallarına uygun olduğu görülür.

Somuncu Baba, tasavvuf çevrelerinde temsilî bir manası olan ve tercih edilen tac ve hırka ile ilgili görüşlerini bu eserinde dile getirmiştir. Ona göre tac ve hırka giyilmesi gereken kıyafetler olup bir takım temsilî özellikleri barındırmaktadır. Bunlardan tacı, cennette müminlerin giyeceği taca işaret ve cennet giysilerinden bir giysi olarak tanımlamıştır. Hırkayı ise müridi günahlardan caydıran bir gözetleyici olarak görmüştür. Somuncu Baba, eserde kaydettiği zikirlerden ve sayılarından sonra dua konusuna da değinmiştir. Duaların en güzelinin Allah tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirilen Kur'an olduğunu sonra sahih senetlerle gelen altı hadis kitabındaki hadislerde bildirilen dualar olduğunu kaydetmiştir.

KAYNAKÇA

I. Yazmalar:

- Halvetî, Cemâl, *Fasl fî Âdâbi 'z-Zikr*, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Bl., nr. 142, (vr. 62a-64b).
Risâle Fi İsmeyni 'l- A'zameyn, Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Bl., nr. 142, vr. 64a- 66a.
Harîrîzâde M. Kemâleddin, *Tibyânü vesâ'ili 'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili 't-Tarâ'ik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, Nr. 430.
La'lizâde Abdülbâki, *Sergüzeşt*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nu. 2456.
Ümmî, Kemâl, *Dîvan*, Süleymâniye Kütüphanesi, Ali Emiri Bl., no. 41.
Velî, Şeyh Hâmid, *Risâle fî Zikri Kelimeti La İlâhe İllallah*, Manisa İl Halk Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, Nu. 81/2.
Silâhü 'l-Mürîdîn(yz), (Ahmed Ziyâeddîn Gümüshânevî, *Mecmûatü 'l-Ahzâb*), Süleymâniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu, Nu. 1510.
Şerhi Hadîs-i Erbaîn(yz), Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu. 569/1.
Zikir Risalesi(yz), Manisa İl Hlk. Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, Nu. 81/2.

II. Arşiv Belgeleri:

- BOA, (1188). C.EV., 163/8109.
BOA,(1133). İE.EV. 66/7122.
BOA. (1210). SB. 1/6
BOA.(1133). AE.SAMD. III., 45/4491.

III. Telif ve Tetkik Eserler

- Akgündüz, Ahmed (2009). *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay.
Alpagoş, Hatice Kelpetin (2002), “Kelime-i Tevhid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul: TDV Yay. ss. 214-215
Atâî, Nev'îzâde (1989). *Hadâiku 'l-Hakâik Fî Tekmîleti 'ş-Şakâik*, Haz: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay.
Atasoy, Nurahn (1998). “*Hırka-i Saâdet*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Yay. ss. 374-377.
Aynî Mehmet Ali (2017-2019), *Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
Başer, Şahin (1995). *Ebu Hamîd Şeyh Hâmid-i Velî Somuncu Baba*, İstanbul: Prestij Matbaacılık.
Bayramoğlu, Fuat (1989). *Hacı Bayramı Velî, Yaşamı Soyü Vakfı*, C. 1, Ankara: TTK Basımevi.
Buhârî, Muhammed b. İsmâil (1981). *Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
Bursali, Mehmet Tahir Efendi (?). *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz- İsmail Özen, C.1, İstanbul: Meral Yay.
Bursevî, İsmail Hakkı, (?), *Silsilenâme-i Celvetiyye*, çev.: Rahmi Serin, İstanbul, Pamuk Yay.
Câmî Molla (2016). *Nefahâtü 'l-Üns Min Hadarâti 'l-Kuds*, Tercüme ve Şerh: Mahmud Lâmiî Çelebi, Sad.: Abdulkadir Akçiçek, İstanbul:Huzur Yay.
Cebecioğlu, Ethem (2008). *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 6. Baskı, Ankara: TDV Yay.
Ceyhan, Semih (2015). *Üç Pîr'in Mürşidi*, İstanbul: İsam Yay.
Cunbur, Müjgân (1994). *Somuncu Baba, Aksaray ve Cemaleddini Aksarayı Sempozyumu 1993*, İstanbul: Cemaleddin Aksarâyî ve Hasan Şükrü Perek Hayra Hizmet Vakfı Yay.
Çelebi Evliyâ, (2006). *Seyahatname*, 1. Kitap, C. 3, Haz.: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, İstanbul: YKY Yay.
Çoruh, Şinasi(?) *Emir Sultan*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.

- Dikici, Recep (2017). *Hamîd-i Velî (Somuncu Baba) Hacı Bayrâm-ı Velî Taceddîn-i Velî ve Evradları*, İstanbul: Akif Yay.
- Ensârî, İbn Manzûr Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim b. Ali (1994). *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut: Dâr-ı Sâdir.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1938). *Halk Edebiyatı Antolojisi*, Devlet Basımevi: İstanbul.
- Erünsal, İsmail Erol (1995). “Somuncu Baba”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- (2003). *XV XVI. Asır Bayramı Melamiliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman El Askerî'nin Mür'atü'l-Işkı*, Ankara: TTK Basım Evi.
- (2014). *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, İstanbul: Timaş Yay.
- Gazâlî, İmam Muhammed (1989). *İhyâu' Ulûmi'd-Dîn*, c. 3, Terc.: Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yay.
- Halvetî, İbrahim Hâs (2017). *Tezkiretü'l-Hâs (Erenler Kitabı)*, Haz.: Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Yasin Şen, İstanbul: h Yay.
- Hızlı, Mefail (1987). Somuncu Baba, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, C.2, ss. 263-271.
- Hoca Sadettin Efendi (1979). *Tâcü't- Tevârih*, Haz.: İsmet Parmaksızoğlu, c. 1-5, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî (2020). *Keşfu'l-Mahcûb*, Haz.: Süleyman Uludağ, 7. Baskı, İstanbul: Dergah Yay.
- İbn Mâce, Muhammed Bin Yezid el-Kazvîni (1981). *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Karabulut, A. Rıza, (1994), *Meşhur Mutasavvıflar*, Kayseri: S.B. Yay.
- Kâşânî, Abdurrezzak (2004). *Letâifu'l-i'lâm fi işarâti ehli'l-ilhâm (Tasavvuf Sözlüğü)*, Çev.: Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kuşeyrî, Abdülkerim (2014). *er- Risâle (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi)*, 7. Baskı, Haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay.
- Mecdî, Mehmed Efendi, (1989). *Hadâiku'ş-Şakâik*, Haz.: Abdulkadir Özcan, , İstanbul: Çağrı Yay.
- Ovacık, Zübeyir. “XV. Yüzyıl Osmanlısında Hakikate Aşkla Bir Yolculuk: Yûsuf Hakîkî'de Felsefe, Akıl ve Aşk”. *Mütefekkir* 7/13 (Haziran 2020): 75-100.
- Öngören, Reşat. (2013), “Zikir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yay, ss. 409-412.
- Sâbitî, Ebû Abdurrahmân İsmâduddîn (2004), *Câmiu'l-Ehâdisi'l-Kudsîyye*, Kâhire: Dâru'l-Hadîs.
- Sâmi, Şemseddîn (2012). *Kâmûs-ı Türkî*, 2. Baskı, Haz.: Raşit Gündoğdu vd., İstanbul: İdeal Kültür ve Yay.
- Sarı Abdullah Efendi (1967). *Semeratü'l-Fuad*, Çev.:Yakub Kenan Nefes Zade, İstanbul: Neşriyat Yurdu.
- Serinsu, Ahmed Nedim (2017). “Somuncu Baba'nun Kelime-i Tevhid Zikri Risâlesi Hakkında”, I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, Ed.: M.Sami Yıldız vd., Aksaray, ss. 1-31.
- Somuncu Baba (2011). *Zikir Risâlesi*, Haz.: Mustafa Özcan, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Sühreverdî, Ebû Hafız Şihâbüddîn Ömer (1990). *Avârifü'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, Haz.: Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, İstanbul: Vefa Yayıncılık.
- Şahin, Haşim (2009). “Somuncu Baba”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV Yay., ss. 377-378.
- (2017). *Dervişler ve Sufî Çevreler*, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yay.
- Şeyh Hâmid-i Velî (1977). *Hadis-i Erbaîn (Tuhfetü'l-Ihvan)*, *Kırk Seçme Hadis-i Şerif, Meali-İzahı*, Çev. M. Şeyhmus Alkoç, İstanbul.
- (1991). *Zikrin Tanımı Sebepleri, Kısımları ve Âdâbı*, trc.: İhsan Özkes, İstanbul: Gündoğdu Matbaası.
- Şimşek, Selami (2020). *Somuncu Baba Hazretlerinin Evrâdı ve Evrâd-ı Safeviyye*, İstanbul, Buhara Yay.

- Taşköprülüzâde İsmâuddin Ebu'l- Hayr Ahmed (2007). *Osmanlı Bilginleri eş- Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul: İz Yay.
- Turyan, Hasan (2010), *Somuncu Baba Şeyh Hâmid-i Velî Hayatı Eserleri Görüşleri*, İstanbul: Meressa Yay.
- Ulu, Mahmut (2015). *Şeyh Hâmid-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, Aksaray: Aksaray Valiliği Yay.
- (2020). *Şeyh Hâmid-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, 40. Baskı, Konya: Manolya Yay.
- (2021). *IX/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- (2021). “Şeyh Hâmid-i Velî ve Silâhü'l-Mürîdîn Adlı Eseri”, *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss. 135-146.
- Uludağ, Süleyman (1997), “Havâtür”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: TDV Yay., ss. 523-526.
- (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (?). *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, 5. Baskı, Ankara: TTK Basımevi.
- Ünal, İsmail Hakkı (1999). İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIX, ss. 137-146.
- Üşenmez, Emek (2012). “Somuncu Baba ve Kur'an-ı Kerim Tercüme – Tefsir Meselesi”, *Somuncu Baba Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed.: Ali Çavuşoğlu, Aksaray: Aksaray Belediyesi Kültür Yay., ss. 232-239.
- Vassâf Osmânzâde Hüseyin (2006). *Sefîne-i Evliyâ*, (I-V. Ciltler) Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Vicdânî, Sâdık (1995). *Tomâr-ı Turûk-u 'Aliyye (Tarikatler ve Silsileleri)*, Yay. Haz.: İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yavuzer, Hayati (1997). *Kemal Ümmî Divânı*, Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Enbiya (2006). *Hamîd-i Velî'nin Kırk Hadis Şerhi*, Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, c. 8, S. 2, ss. 137-166.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

This study who lived the second half of the XIVth century with in the first half of the XV. century the life of Sheikh Hâmid-i Velî and his works named Zikir Risalesi, which is one of the three works attributed to him, were studied. In the context of this work, it is aimed to introduce Sheikh Hâmid-i Velî's approach to the subject of dhikr and his view on this subject, as well as the methods and numbers of dhikr he follows in the subject of dhikr. As a matter of fact, although Sheikh Hâmid-i Velî's life is outlined by examining various aspects, there has been no comprehensive study on his works. The studies carried out are mostly at the level of translation, and the information conveyed at the point of examining the work has been limited. In this respect, examining the work, determining its copies, revealing the issues such as its belonging to Sheikh Hâmid-i Velî are among the aims of the study.

Methodology

The method of this research is source and literature review. For this purpose, the main sources of political history and mysticism literature and the terminology based on these sources were selected during the research, and the flow was built on these selections. The original or translation of almost all of the works that can be described as the main sources about or talking about Sheikh Hâmid-i Velî have been reached. In addition, manuscripts and archival documents mentioning or attributed to Sheikh Hamid-i Veli, thesis, articles and communiqués on the subject were also utilized.

Findings

Sheikh Hamid-i Veli is one of the sufis who lived in the VIII/XIV and IX/XVth centuries. It can be said that his importance in terms of Anatolian Sufi tradition is mostly through his caliphs. The influence of Somuncu Baba is not only to train caliphs, but he is also one of the Sufis who wrote works. He has three works named Silâhü'l-Mürîdîn, Dhikr Risalesi and Commentary Hadis-i Erbaîn attributed to him. It can be said that the Dhikr Risalesi, which is the subject of this study, is the work of Somuncu Baba that reveals his understanding of mysticism and sect.

Conclusion and Discussion

It can be said that Somuncu Baba shaped the foundations of his understanding of Sufism in accordance with the understanding of Sufism of the period in which he lived, in his work titled Zikir Risâlesi, according to the Qur'an, Sunnah, the practice of the Companions and the thoughts of prominent names of Sufism. According to him, dhikr is not limited by time and place, and should be performed day and night, on a journey-hazard, alone and in public. After performing the fard, sunnah and supererogatory rights and other rights of the shari'ah, the phrase "Lâilâhe illallah" should be mentioned secretly and openly at all times.

The first subject that Somuncu Baba deals with in this work is dhikr. In this regard, he places great emphasis on the dhikr of "kalima-i tawhid". Somuncu Baba sees the phrase "kalima-i tawhid" as the most virtuous dhikr. For this reason, he recommends doing the obligatory, sunnah and supererogatory practices, which are the basic rules of religion, at all times after fulfilling the other rights of the shari'ah, and puts the dhikr of La ilaha illallah as the basis of the understanding of tariqa.

Somuncu Baba as the method of dhikr He adopted the dhikr-i cehri attitude that he suggested to Ali by closing his eyes and saying "La ilaha illallah" three times out loud and openly.

Somuncu Baba gave some advice and advice to the people he referred to as my friends and those who got in our way. It is seen that these recommendations are in accordance with the basic rules of Sufism.

Somuncu Baba expressed his views on the crown and cardigan, which has a representative meaning in Sufi circles and is preferred. According to him, tiara and cardigan are clothes that must be worn, and they contain some representative features. He defined the crown as a sign of the crown that believers will wear in Paradise and a garment of Paradise. He saw the cardigan as a watcher that deters the disciple from sins. Somuncu Baba also touched upon the subject of prayer after the dhikrs and numbers he recorded in the work. He noted that the most beautiful of prayers was the Qur'an revealed to the Prophet (pbuh) by Allah, and then the prayers reported in the hadiths in the six hadith books that came with sound proofs.